

A budapesti Rózsák tere azon a tavaszon...

Búcsú Kricskovics Antaltól

1929–2017

Részletek a szerző „Kaláz parazsa” (Tinja Kalaz, 2013) című regényéből

Ezerkilencszáznyolcvanhat tavaszán a budapesti szerbhorvát gimnáziumban színházi hangulat uralkodott: minden Boriszav Sztankovics, a híres vranyi író „Kostana” című zenés-táncos színművének előkészületei körül forgott. A darab kiválasztása spontán módon történt: az iskolai néptáncsoport tagjai eleve tudtak néhány vranyi táncot, a negyedikesek pedig éppen érettségire magolták Sztankovicsot, még hozzá lelkesen. („Haver, ennél a krapeknál folyton szexelnek.” „Legalábbis akarnak.”)

Egy pillanatig sem lehetett kétséges, ki fogja játszani a darab hősnőjét, a legendás vranyi énekes- és táncosnőt. Unokahúgom éppen negyedikbe járt, elismerten a legjobb énekesnek és táncosnak számított az iskolában, és színésznői álmokat dédelgetett. S pontosan annyi idős volt, mint Sztankovics hősnője a darabban.

– Megtetszett nekem Kostana lelki szabadsága – emlékszik vissza ma az unokahúgom, és hozzáteszi: – a cigány szabadság.

Hónapokon át élt Kostana szerepébe és lényébe képzelve magát. Teljességgel azonosult a figurával. Nem törődött az érettségivel, kacagott, ha elképzelte, mit felelt volna Kostana a tanárok süket dumájára a „jövő kapujáról”. (Azt felelte volna, amit Sztankovics darabjában mond Kostana az öreg, gazdag hódolójának, aki egy orgia mámorában feleségül kéri őt: „Tán a szobát se hagyjam el, csak üljek, hallgassak, tűrjek? Óh! S ha leszáll az éj, felragyog a hold, lángol, perzseli a homlokot, a fejet... lánggra lobbant... Akkor mi van?”)

*

A budapesti Rózsák tere, a gimnázium épületével és a rózsabokrokkal övezett neogótikus templommal és az orgonabokrokkal övezett nyilvános vécével együtt, azon a tavaszon szabályos kis Vranye lett. A tornaterem ablakán át balkáni dallamok áradtak az utcára, a nagykapun egzotikus népviseletbe öltözött lányok rohagáltak ki a közértbe bambiért és sörért és néha egy üveg kadarkáért a koreográfus, Kricskovics Antal tanár úr – az imádott Kricsek – számára.

Híre ment, hogy a Rózsák terén valami készül, erről sutyorogtak a magyarországi szerb, horvát, szlovén, sokác, bunyevác falvakban a Marostól a Rábáig, Szegedtől Győrre és Mohácstól Szentendrőig. Min-

Kricskovics Antal és Milosevits Péter a „Kaláz parazsa” írásának kezdeti időszakában (2002), a regény első fejezetének nyilvános felolvasásán egy színházi irodalmi esten, melyen a Fáklya együttes Kricskovics Antal „Carmina Burana” című táncdrámáját adta elő

den a kalázi csitri körül forgott, aki tarka szoknyában, selyemblúzban és nagymamai vállkendőben szaladgált az utcán és az iskolafolyosón.

Egy ifjú sebészorvos pedig – a gimnázium egykori diákja, s a készülő előadásban cigányzenészként fellépő „dr. Giga” – beleszeretett a kis Kostanába: maga sem tudta, hogy a kalázi lányba vagy a vranyi énekesnőbe, akit a lány alakít. Bódultan tá-molygott utána a színpadon, miközben lelkesen verte a nagydobot a Kricsek harsány utasításai szerint, a lány pedig hol eminnen, hol amonnan mosolygott rá, törökbugyogóban lebegve körötte, mint a kendő a bika szeme előtt, az ifjú sebész pedig szerelemmittasan ugrándozott térdig lógó ülepű jelmeznadrágjában és kunkori orrú bocskorában.

Dr. Giga szerelme próbáról próbára dagadt egyre óriásibbra, végül teljes erővel akkor tört ki, amikor a lány a pécsi fesztivál közönségének tombolása közepette felugrott a lába elé helyezett hatalmas dobra. Ekkor dr. Giga szíve is majdnem kiugrott a kebléből, s vagy a város legyen lángok martaléka, vagy Kostana legyen az ő felesége: válóper, bőrrönd, asszony, gyerekek, könnyek, botrány... Három napig zárva a templom, három napig hallgat a csarsi.

*

A jelmezes bakfisok élén egy törekeny gimnazista lány libbent a színre – az unokahúgom.

Így kezdődött a „Kostana” bemutatója a budapesti szerbhorvát gimnázium diákjainak előadásában, Pécsen, az amatőr színjátszók fesztiválján 1986 tavaszán. A darabot színpadra alkalmazta Mándity Anna, koreográfus Kricskovics Antal, zenekarvezető Páncsics István.

Én a zsúriasztalhoz láncolva ültem, mint Prométheusz: a májam tropa, a büfé messze.

Mert tönkretett a jugoszláv eszme! (Pláne a gyakorlat.) A szerb pálinka horvát sörrel és szlovén borral keverve pusztítóbb hatású, mint a nyelvrokonság összes problémája. (Ezektől még senki sem okádott.) A magyarországi délszláv kisebbség valamennyi szintársulata összesereglett Pécsen, s nekem mint semleges zsűritagnak mindnyájukkal innom illett a fesztivál előestjén, színesekkel, zenészekkel, táncosokkal, rendezőkkel, koreográfusokkal.

Másnap tizenkét előadást néztem végig egyhuzamban. Prométheuszi májjal és poszeidóni húgyhólyaggal! Plusz a dantei bélrendszer, amely égett, mint a Pokol.

Ekkor fogtam fel igazán Arisztotelész katarzisélméletét: hideg sör a dráma végén! (Aztán a megkönnyebbülés a piszoárban.)

A fesztivált a „Kostana” zárta. Addigra már teljesen katarzisos voltam, bármit is jelentsen ez. (Hát még a megkönnyebbülések!) Biztosra vettem, hogy nem bírom ki az előadás végéig.

Ám amikor az unokahúgom betoppant a színre, fejemből kiszállt Arisztotelész összes tétele.

Hugicám olyan önfeledten táncolt, mintha a dráma személyesen vele játszódnak volna le. Fizikailag éreztem, hogy a termen, ahogy a színészek mondják, átszáll az angyal. Szerintem mindenki látta, bár rajtam kívül senki sem tombolt a nézőtéren.

Könnyekkel küszködve igyekeztem elfojtani a torkomból kibuggyanó meghatott hörgést, minek következtében furcsa horkantásokat hallattam, s a mellettem ülő zsűrielnök, a szakálláról és volumenéről messziről felismerhető Vujicsics Sztoján csodálkozva pillantott rám („olvadozunk, olvadozunk, fiatalember?”), a másik oldalról a kollegina bökdösött („kussoljál, hülyegyerek”). Sikerült is lecsillapodnom, miközben a részeges és őrjöngően szerelmes Mitke nagymonológját szavaló gimnazista lurkót hallgattam, aki komikusan szenvedett a vranyei tájszólással, de midőn unokahúgom ismét átletett a színpadon, kénytelen voltam megragadni a térdeimet, hogy valahogy féken tartsam hadonászni lendülő karjaimat, ám az egyik térd nem hozzám tartozott. („Eltéped a harisnyámat, hülyegyerek.”)

– Az a lá-hány a tö-hö-rö-hökbugyogóban az... az én unokahu-húgom... – huhogtam a katarzisz

Jurkovits Zorica, a magyarországi szerb színház művésznője, gimnazista korában, Kostana szerepében, Kricskovics Antal koreográfiájában (1986)

arisztotelészi tetőfokán, ám láttam, hogy kolleganóm nem érti, hogy másnapos lihegésemmek mi köze az ő térdéhez, ezért udvariasan igazgatni kezdtem a szoknyáját, mire ő megjegyezte, hogy reméli, nem fogom őt megerőszakolni itt a nézőtéren.

– Hanem hol?

*

A „Kostana” után nem rohantam a büfébe. Berontottam a női öltözőbe, ahol a bakfisok már kibújtak a jelmezből, és a sikerélmény extázisában ujjongtak; észre sem vették vagy nem érezték veszélyezőnek a szakállas férfit, aki félrecsúszott nyakkendővel és nyitott ingnyakkal csörtet közéjük (a felső inggombom még a nézőtéren leszakadt).

Unokahúgomhoz léptem és gratuláltam neki.

Önkívületi állapotban volt. Két kezét a nyakam köré fonta, és súlytalanul, mint a pihe, és illatosan, mint a jácint, rám csimpaszkodott, én meg forogni kezdtem vele, mint a jégtáncos a primadonnával. Kostanát öleltem a törekeny gimnazista lány személyében, aki még nem tért vissza a transzból. Továbbra is Kostana volt, én meg avval az eszement gratulálási móddal fokoztam az illúziót. Érezte, hogy Kostanát ölelem, s nem hagyom őt visszazökkenni a valóságba, hanem segítem, hogy még egy kicsit Kostana maradjon, és szövögesse álmát ifjú lényének összeolvadásáról Kostana történetével.

*

A leírhatatlan ordítózást hazaúton a buszban valaki magnóra vette. A többórás üvöltözést operaelőadásnak tituláltuk. Patetikus áriákat parodizáltunk, felfrissülésként a „Kostana” népdalai után. Én lehántottam magamról a zsűritag mázát (nyakkendőmet zsebre gyűrtem), Kostana farmerra cserélte a törökbugyogót, Mitke tornacsukát húzott a bocskor helyett, a dobos demizsont hurcolva járkált a két ülés között, s kínálgatta a pécsi kisüstit, melynek illata belengte a velótrázó kórusművektől és fülrepezítő áriáktól zengő buszt. Féktelenül rikácsolunk, de valahogy erőltetetten, mert éreztük, hogy valami véglegesen lezárult, és sohasem fog megismétlődni.

(Így is lett: a gimnazisták nemsokára leérettségiztek, és soha többé nem játszották a „Kostana”-t.)

*

Amikor Kricskovics Antal híret vette, hogy regényt írok Kalázzról, Vranýéről, Kostanáról és sok minden másról, csináltatott számomra egy másolatot a „Kostana” pécsi bemutatójáról készült amatőr videofelvételről, melyet féltett kincsként őrzött. Én is megőriztem: a kazettát is, és most már Kricsek emlékét is.